

Ik ben een oorlogskind. Het leven van mijn ouders is veranderd en beheerst door de Tweede Wereldoorlog. Mijn moeder was 15 toen de oorlog uitbrak en studeerde aan de HBS in Zaandam. Duits was haar favoriete vak, tot op hoge leeftijd kon zij complete tekstdelen van Goethes Faust reciteren. Het was haar begrip van taal dat de fascinatie liet ontstaan voor de Duitse romantiek, met Goethe en Schiller als boegbeelden. Het was echter dezelfde taal die haar leraar Duits sommeerde de klas te verlaten omdat hij weigerde een Jodenster te dragen, het was dezelfde taal die hem de gaskamer in commandeerde. Dezelfde taal die haar arresteerde omdat ze het dagblad Trouw had verspreid. Sindsdien sprak mijn moeder het woord 'Duitser' of 'Duitsland' niet meer uit. Mijn moeder kon de haat niet overwinnen. En de WK-finale voetbal in 1974 heeft daar niet bij geholpen.

Mijn vader kwam uit Zwart-Nazareth. Een lugubere bijnaam voor de wijk De Gorzen, een buurt in Schiedam waar een wonderlijke combinatie was ontstaan tussen scheepswerven, jeneverstokerijen en kroegen. Toen zijn vader vroeg overleed, moest hij van de MULO terugkeren in de kapperszaak van de familie, het kappersvak leren en in het weekend bijverdienen bij de bedrijfsbrandweer van Van den Bergh en Jurgens, nu Unilever. In 1942 werd mijn vader afgevoerd als dwangarbeider naar Grossbeeren, een klein plaatsje ten zuiden van Berlijn. Daar stond hij drie jaren in de Daimlerfabriek aan de testbank voor de motoren voor de Messerschmidt 109 en 110, voor dezelfde Luftwaffe die Rotterdam had vernietigd en het aangezicht van die stad voor altijd had veranderd. Maar mijn vader haatte de Duitsers niet. Zijn motto naar zijn kinderen was dat we de Duitsers van onze generatie nooit de schuld mochten geven van de misdaden en fouten van hun ouders en grootouders. En dat vergeving alleen kans van slagen heeft als het begint bij het slachtoffer.

Dat was de wereld van mijn ouders. Twee tegengestelde karakters, die elkaar desondanks konden vinden, over de verschillen in hun wereld heen. Een wereld die na 1945 volledig veranderde. Door de grootsheid en gedurfde visie van mensen zoals Adenauer, Monnet, Schumann en Marshall werden in Europa eeuwen van haat overbrugd en werden samenwerking en vergeving de hoeksteen voor 80 jaar vrede en vrijheid in West-Europa, gestalte krijgen in de EU en NAVO. Kohl en Mitterrand die in 1984 hand in hand stonden bij de herdenking van de zinloze slag om Verdun. Als toppunt van verzoening. En de wereld die zich na de Tweede Wereldoorlog verenigde in de Verenigde Naties, gebaseerd op het diepe besef dat interactie, hulp en ontwikkeling noodzakelijk zijn om conflicten en oorlogen te voorkomen.

Sinds die tijd kenden we in Europa wel een Koude Oorlog, maar ook een ongekend lange periode van vrede en vrijheid. Zo lang, dat dit vanzelfsprekend ging lijken. Maar oorlogen waren er misschien niet in ons deel van de wereld, weg waren ze niet. Dat is een besef wat ik altijd heb gehad. Misschien ingegeven door mijn ouders, maar het besef dat vrijheid een prijs heeft en een werkwoord is, heeft als een rode draad door mijn leven gelopen. Natuurlijk trok mij het avontuur van het militaire vak, de fysieke en mentale uitdagingen, de afwisseling in het werk en de kameraadschap. Maar ik koos ook voor de landmacht omdat ik niet in een weerloos land wilde wonen, zoals in mei 1940 pijnlijk duidelijk werd. Of, om met Soldaat van Oranje te spreken: 'als wij niets doen, wie dan. Het gaat niet weg als je je ogen maar sluit. Als je vrienden kapot worden gemaakt, wie blust dan het vuur'. Teksten die weer pijnlijk actueel zijn. Zelf zag ik wat haat kan doen met een volk. In Bosnië werd de geschiedenis op drie wijzen beschreven, allemaal met hun eigen, gekleurde, waarheid. Op Servische scholen, moslim scholen en Kroatische scholen. De onwil om een gezamenlijke geschiedenis te definiëren werd de grondslag voor geweld en misdaad. Haat als wapen.

Voor mij was Afghanistan het symbool van oorlog. Het was politiek een opbouwmissie, de soldaten daar wisten wel beter. In het jaar van mijn missie daar heb ik geen enkele dag gekend zonder gesneuvelden of gewonden, het merendeel Afghaanse vrouwen en kinderen. Ik heb daar gezien wat oorlog doet met mensen. En met soldaten. Maar voor mij was dat een oorlog op zes uur vliegen van Nederland, geen oorlog in Europa zelf. Wij hadden vrede en vrijheid. En gingen dat als gewoon ervaren.

Maar nu zijn die oorlogen er weer, in en rond ons continent. Bij onze voordeur. Of in onze achtertuin, wat u wilt. Oorlogen die genadeloos blootleggen wat de macht van haat is. Haat komt voor uit angst. Angst voor het onbekende, angst om te verliezen wat we hebben, angst voor het kwaad, angst voor vergeving, angst voor vreemden. De cruciale vraag voor onze toekomst is dus: hoe bestrijden we angst?

Het antwoord hierop is: met de kracht van het goede. Omdat de meeste mensen goed zijn en goed doen. Maar dat is geen garantie, blijkt telkens weer. Als er geen gehoor is voor argumenten, ratio het verliest van de zucht naar macht en verhevenheid het wint van dienstbaarheid, wordt vrede wankel. Dan komt de vrede niet van binnenuit, maar moet worden bedongen, afgedwongen en gehandhaafd. In Europa was 80 jaar vrede en vrijheid voor een belangrijk deel hierop gebaseerd, met afschrikking als instrument. Zowel conventioneel als nucleair. Die conventionele afschrikking hebben we echter tien jaar geleden collectief in de ban gedaan. De donkere wolken van de inval van Rusland in 2014 in Oekraïne hebben we niet willen zien. Net zoals we andere donkere wolken hebben genegeerd of niet willen zien, vraagt u het de slachtoffers van de toeslagenaffaire of de mensen in Groningen. Deze ontkenning van de dreiging heeft Poetin geïnterpreteerd als een latente instemming om Oekraïne binnen te vallen. De prijs voor die falende afschrikking wordt vooral betaalt door het Oekraïense volk.

En de oorlog in Gaza kan ook niemand hebben verrast. Misschien zijn we geschokt door de vorm, maar dat het conflict eens tot een hernieuwde uitbarsting zou komen was zonneklaar. Maar we deden niets. En dus rolt de oorlog iedere dag onze huiskamer binnen. We wennen er zelfs aan.

Dus is nu het moment dat de kracht van goede moet opstaan. Niet alleen fysiek, maar ook mentaal. Of zoals de Britten zeggen: 'with stick and carrot'. De 'stick' herstellen is relatief eenvoudig. Meer geld naar de krijgsmacht en dat geldt slim inzetten. Dat is onze 'hard power'. Maar hoe zit het met onze 'carrot', onze 'soft power'? Want een stick en een carrot werken alleen in synergie als er gemeenschappelijke normen en waarden zijn. Hier komt de waarschuwende vinger naar onszelf. Hier is werk te doen. Want normen en waarden zijn an sich waardeloos als we ze niet koesteren en hanteren. Het zijn denkwijzen en gedachtes die vanaf onze geboorte door de buitenwereld aan ons worden meegegeven. Van buiten naar binnen. Thuis, op school, bij de voetbalvereniging, de media of in dienst. Door deze brede context zijn de normen en waarden in onze werelden ook grotendeels identiek. Respect, waarheid, eerlijkheid, medemenselijkheid, zorg voor anderen, we krijgen het allemaal mee. Maar als we normen en waarden niet omzetten in daden, stellen ze niets voor. Cruciaal voor vorming is hoe normen en waarden ons handelen bepalen. Wat wij van onszelf teruggeven aan de maatschappij. Van binnen naar buiten. Dat noem ik een deugd.

Om dat te illustreren: als een auto omgekeerd in het water ligt, vinden de honderden mensen daar omheen dat allemaal erg. Dat mensen kunnen verdrinken past niet in onze normen en waarden. Maar deze worden pas een deugd als er mensen het water in springen en de inzittenden redden. Daarom zijn deugden de beste garantie voor menselijkheid. In alle omstandigheden.

Vrede en vrijheid kunnen daarom nooit doelen zijn voor de krijgsmacht alleen. Een 'stick' zonder carrot' is zinloos geweld. Het is aan ons **allemaal** om vrede en vrijheid te handhaven. Het zijn werkwoorden. Grijpen wij in als een scheidsrechter wordt uitgescholden op het voetbalveld? Scheiden we partijen als er wordt gevochten? Maken we discriminatie bespreekbaar? Stoppen we bij een ongeval? Wij hier in de zaal kunnen hierbij helpen, het voorbeeld geven, het goede doen. Als persoon en als organisatie.

En dat brengt mij bij leiderschap. Want dat is meer dan ooit nodig vandaag de dag. Maar in welke vorm? Laat ik u mijn mening geven. Het begint met personen die worden gestuurd door het diepe en onwankelbare besef dat leiden bestaat uit dienen. Het gaat nooit om de leider, maar om zijn mensen. Dat maakt een leider anders dan een manager. Dan volgt visie: het onwankelbare vermogen tot reflectie, inzicht en moed om tot een visie te komen die richting geeft aan de toekomst. Zeggen wat er moet gebeuren en welke inspanningen daarvoor nodig zijn. Zonder populisme, winstbejag, persoonlijk gewin of korte termijn focus, maar gebaseerd op kennis, oprechtheid, bescheidenheid, durf en staatsmanschap. Dat moet altijd gepaard gaan met integer en voorbeeldig handelen en het besef dat innerlijke overtuiging falen onmogelijk maakt. Het gaat niet om winst, maar om het volgen van overtuiging en geweten. Daar hebben we volgens sommigen een probleem. Want waar zijn de moderne versies van Adenauer, Monnet, Schumann, Marshall, Rabin, Arafat?

Maar hier ga ik niet in mee. Ik geloof in de kracht van mensen. Nederland kent miljoenen vrijwilligers, bijna twee miljoen mantelzorgers en is naar verhouding één van de grootste donoren voor NGO's. Nederland heeft een wereldwijd erkend sociaal vangnet en zorgt prima voor zijn veteranen. We kunnen dus heel veel. Dat is mijn laatste gedachte over leiderschap. Een manager haalt het beste uit zijn mensen in tijd en ruimte.

Maar een leider maakt zijn mensen het beste. En dat kan alleen door vertrouwen en een onwankelbaar geloof in het goede van de mensen. Mensen die normen en waarden, ook onder de meest moeilijke omstandigheden, omzetten naar een deugd. En geloof me, die mensen en die leiders zijn er. We moeten ze alleen willen zien. Jezus had de kracht en het geloof om die leiders te vinden en om zich heen te verzamelen om zijn woord over de wereld te verspreiden. Dat kan nu weer, we moeten alleen geloven dat het kan.